

69 sept. 2018

på Ljungen

Pris 25 kr

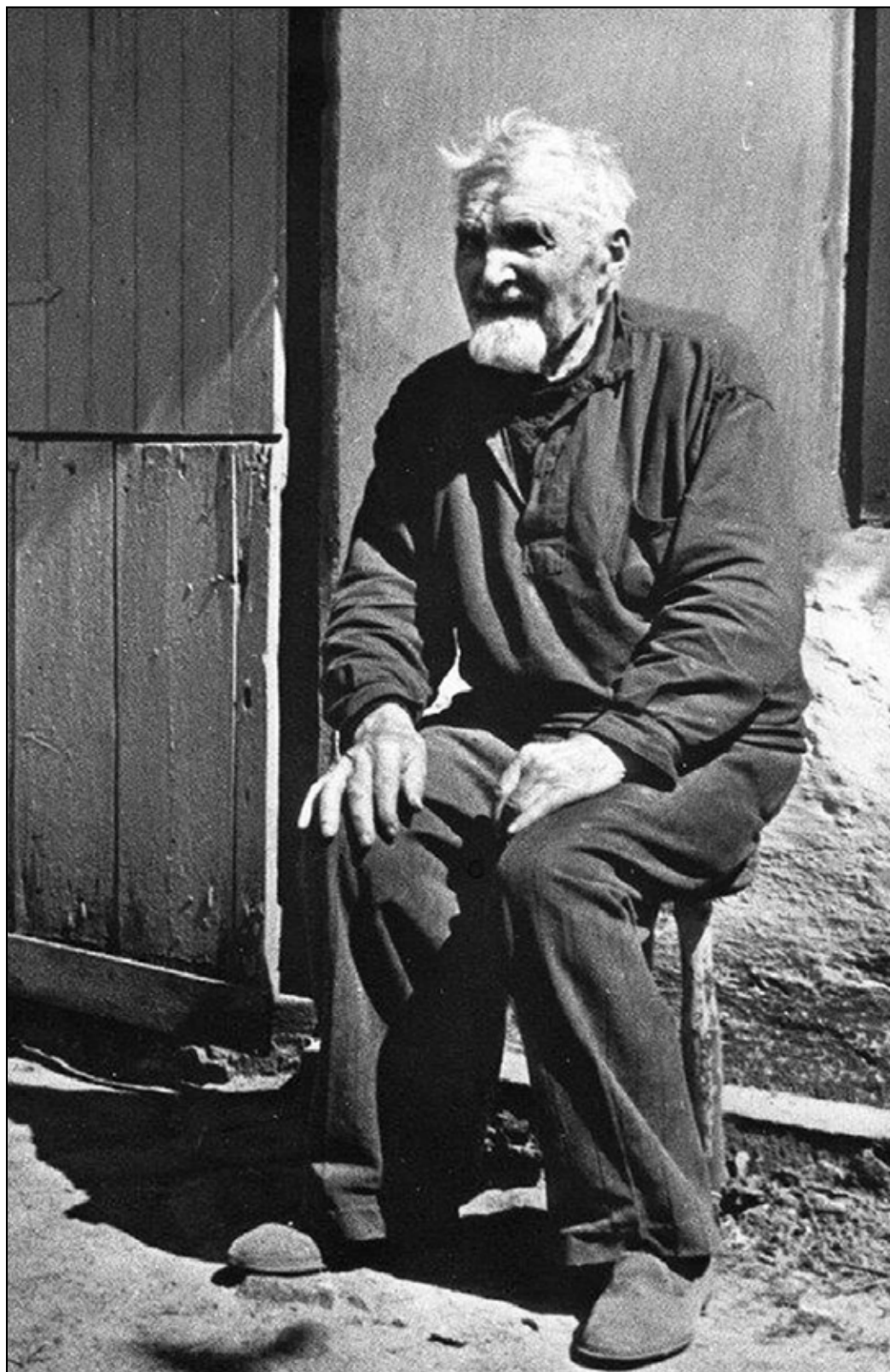

Foto: Falsterbo museum

KULTURFÖRENINGEN
Calluna
DÅ OCH NU PÅ LJUNGEN

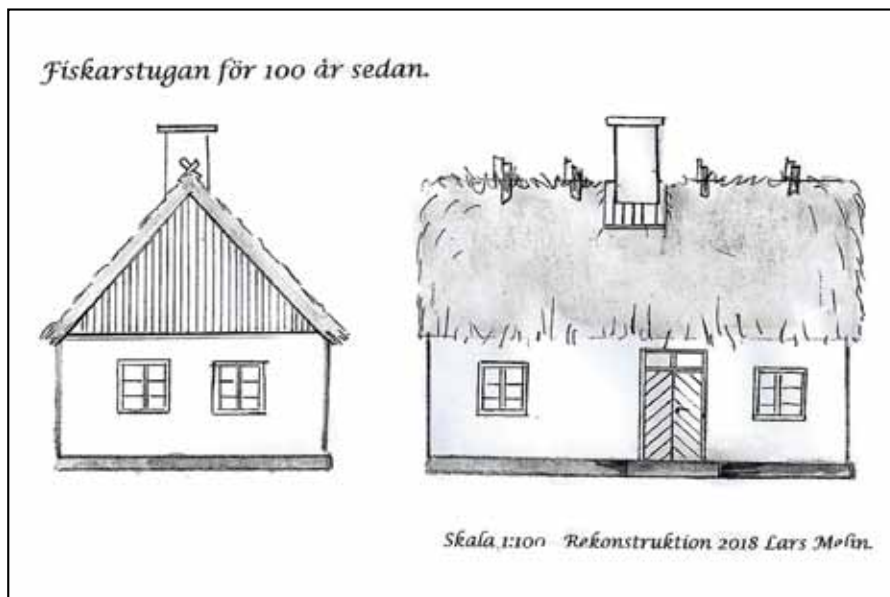
Ka'l Svarte och Fiskarstugan

Fiskarstugan - historien om ett hus

I slutet av 1950-talet undervisade fröken Astrid Wikander alla småskolebarn i Skanör med Falsterbo samtidigt i det röda tegelhuset på Västergatan i Skanör. Till vardags satt alltså nästan trettio pojkar och flickor i första och andra klass i samma klassrum. Astrid Wikander var duktig på denna undervisningsform. Hon kunde till exempel låta sina elever i andra klass tysta som möss öva välskrivning medan fröken själv lärde barnen i första läsa med hjälp av boken *Vill Du läsa?* »Far ror. Mor är rar ...« läste Wikander då före med sin bestämda röst. Och barnen ljudade efter men med långt mindre säkerhet i stämmorna.

Men den här skoldagen 1957 är inte andra lik. Astrid Wikander har nämligen denna dag med sina småskolebarn rest till ålderdomshemmet i Tygelsjö för att uppvakta Näsets förste 100-åring: förre sundsfiskarern Karl Larsson, på Näset kallad Svarte efter det lilla fiskeläget på skånska sydkusten knappa milen väster om Ystad. Då som nu är det bara omkring fem mils väg mellan Näset och Svarte, men förr upplevdes avståndet så stort, att det gav fiskaren öknamn. Folket i Svarte uttalade förr sitt orsnamn [Svä'rte] och på Näset sa man i gamla tider mest [Ka'l Svär'te] men fram på 1900-talet oftast [Ka'l Svar'te] med långa a, vill jag minnas.

Jag hörde den gången på femtiotalet till gruppen av småskolebarn som under fröken Wikanders taktslående hedrade hundraåringen med några sånger. Karl Svarte själv stod i ett gavelfönster på ålderdomshemmet andra våning och vinkade tack till oss efter »Ja, må han

leva ...« och varje liten barnvisa. Efter uppvaktningen for vi tillbaka till vår röda folkskola. Räkade. Skrev i våra Skrivrithäften. Och avslutade skoldagen som vanligt med en sångstund runt fröken Wikander och småskolans tramporgel. »Röda stugor tåga vi förbi ...«

Men denna artikel skall inte handla om fröken Wikander och småskolan som var hennes i trettio och fler år. Och den skall bara i viss mån handla om sundsfiskare Karl Svarte, utan om det lilla hus på Östergatan i Skanör som han bodde i under många år och som i våra dagar efter honom kallas Fiskarstugan och för närvarande är upplåten till konstgalleri. Den lilla byggnadens historia är nämligen kulturhistoriskt intressant i sig.

Skolhuset

I syskonstäderna Skanör och Falsterbo fanns redan före folkskoleobligatoriet i vårt land 1842 möjlighet för barnen att få vad man då menade var grundläggande kunskaper. Läsning, skrivning och en smula räkning.

Och så kunskaper om den bibliska historien, förstås.

»Bättre folks barn ...« gick i Skanörs societetsskola som inrättats i det så kallade Garnisonshuset vid Rådhusstorgets västra sida. Huset är bevarat i vår tid och är väl värt ett beses med sin rad av fönster och väl avvägda proportioner. Detta stora korsvirkeshus hade uppförts redan i mitten av 1700-talet och fått sitt namn efter den tid i slutet av samma århundrade då Mörners husarregemente hade en tropp inkvarterad där.

»Enklare folks barn ...« fick gå i skolan för fattiga barn i just det lilla hus som denna artikel handlar om. Huset låg på den tiden inte där det kan ses idag, utan i Skanörs dåtida centrum; vid Lilla Torg, kallat Gåsatorget efter en vanning som stadens gåsflockar brukade samlas vid under stilla onkande. Efter den omfattande branden i Skanör 1874 upprättades inte torget på nytt utan las ut till stadsägore (tomter). Så även om det lilla skolhuset inte blev »Den röde Hanens rov» passade det dåligt in i stadens nya struktur utan Gåsatorg. Hvad

göra? I Rådhusets rum drog stadens fäder eftertänksamt i sina klockkedjor från västknapp till ficka och strök sig med alvarliga miner runt hakorna. Hvad göra? Man beslöt sig för att flytta det lilla huset till Östergatan men långt ner, bortom Stadspumpen, nästan utanför stadens samlade bebyggelse. Och att, när tillfälle gavs, sälja det.

Det var i och för sig inte ovanligt förr att man flyttade korsvirkeshus. Tänk bara på enskiftet i början av 1800-talet då »... de skånska byarna sprängdes« och mången mangårdsbyggnad flyttades ut ur byarna till de sammanskiftade ägorna. Och inte heller var det påfallande svårt att flytta ett korsvirkeshus, men tidsödande. Först revs ag och halm av taket. Så drevs dymlingarna (grova träpluggar) ur takstolarnas bjälkar och virket togs ner. Sedan fönster och dörrar tagit ur sina karmar var det tid riva ner väggarnas puts av lera. Tidigare hade man »vannat« väggarna duktigt så putset skulle lossna. Nu låg husets stomme av korsvirke synligt för ögat liksom fyllningen mellan stockarna av tegel, eller, i enklare fall, av ler-

block med hackad halm, eller till och med av lerkline på flätverk av pilslanor. Och när man »vannat po« som syndafloden igen och låtit fukten dra in i väggarna kunde fyllningen rivas ut. Kvar stod husets stomme, det bara korsvirket, vilande på sin torpargrund av grova stenblock.

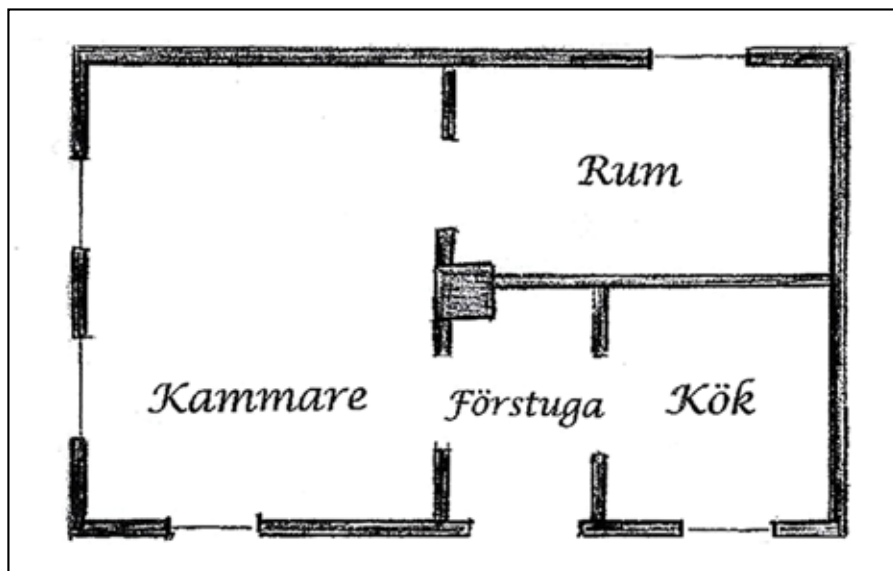
Vanligen slogs till sist dymlingarna ur husens stomme sedan man noga märkt upp varje del. Och husens stomme flyttades i sina delar och sattes samman efter virkets märkning på sin nya plats. Men när det gäller det skolhus som vi nu talar om finns i Skanör bland »di gamle« ännu en fast muntlig tradition att det lilla husets stomme skall ha flyttats hel och hållen genom att ett tjug »breda pågar« och möjligen fler helt enkelt bar stommen till det lilla husets nya plats. I vår resursslösande tid bör vi betänka, att även allt annat (utom taktäckningen och lerfyllningen) i det ursprungliga huset togs tillvara vid rivningen, flyttades och återanvändes. Och då menar jag allt; vägg- och skorstenstegel, dörr, fönster, golvplankor, karmvirke och annat virke, dymlingarna... ja, till

och med grova spikar slogs raka för senare bruk.

Men bar man verkligen det lilla skolhuset i Skanör till sin nya plats? Är det ens möjligt? Låt oss, med hänsyn till byggnadens storlek, anta, att stommen vägde drygt ett ton. Och om vi vidare antar, att en kraftkarl kunde lyfta och bära 30 kilo de omkring 500 meter som fråga var om, kräves 28 av ortens »breda pågar« för transporten. Gissningsvis gick man i sju par på var sida av långsidornas syllar, en man på var sida av syllen med en halvklen bärstock mellan sig. Bedriften är alltså möjlig. Man får hysa förhoppningen, att flytten inte ägde rum en varm sommardag. Och att laget bestods en kannan svalt öl eller två efter sin prestation.

Jag har mätt upp det lilla huset ute och inne. Husets yttermått är idag 4,7 x 7,5 meter. Väggarna är knappa 2 meter höga och huset dryga fyra för takvinkeln är större än 45 grader, vilket tyder på att det ursprungligen haft halmtak. Husets invändiga yta är, efter uppskattat avdrag för innerväggar och skorstensstock, några och 20 kvadratmeter. Takhöjden är omkring 190 centimeter.

Fiskarstugan - historien om ett hus, forts.

Som skolhus hade byggnaden ett enda rum, uppvärmt av en eldstad mitt i rummet. Det hade då en enda dörr, igensatt efter Larssons köp av huset, på den långsida som nu vetter åt Östergatan.

Fiskarens hus

Det var 1881 som Karl Larsson köpte det lilla huset och fick laga fasta (lagfart) på syskonstädernas rådhus. Hans fångesman (säljare) var en skraddare Pettersson och köpeskillingen (priset) var 600 kronor. Pettersson hade delvis förbättrat det gamla skolhuset genom att riva ut ett par av väggarnas lerfyllning till förmån för murverk med slaget tegel. Och Karl Larsson fullföljde skraddarens avsikt genom att renovera husets övriga väggar på samma sätt. Han flyttade husets dörr från den ena långsidan till den andra och det var troligen också han som delade av huset i de ytor det alltjämt har: förstuga, kammare, ett mindre rum och ett kök.

Karl Larsson hade året före förvärvat av det lilla huset, det vill säga 1882, gift sig med dottern till en fiskare på Falsterbonäset, Ola Kristoffersson, och flyttat till Skanör. Efter flytten fiskade Larsson och hans svärfar i lag i södra Öresund. Makarna Larsson hade varit gifta i omkring femton år när hustrun avled 1897. Hon dog tio veckor efter sitt sjätte barns födelse, möjligen i sviterna efter förlossningen. Fiskaren var nu ensam i sitt lilla hus med de sex barnen, i åldrar »... från tösabiti till pattaglytt«. Man kan anta att svärmor blev ett stöd för honom under barnens uppväxt. I varje fall gifte Kars Larsson såvitt jag vet aldrig om sig.

Under åren då Larssons barn växte upp var möbleringen i det lilla huset mest en funktion av att familjen behövde sju sängplatser, det vill säga man hade tre utdragssoffor, mycket vanliga möbler vid den här tiden. Lägg ett präktigt slagbord och några stolar därtill och möbleringen är klar. Man kan också, om man vill, se de trasmattor som bör ha legat på det noga skurade golvet och det religiösa oljetryck som mycket väl kan ha hängt på väggen i kammaren.

När barnen i sinom tid flyttat ur huset till egna liv, ordnade Karl Larsson kammaren till finrum med en soffa, ett bord och ett par stolar.

Karl Larsson Svarte fyllde som sagt 100 år 1957. Eftersom han sålde sitt lilla hus för 4 000 kronor till Skanör med Falsterbo stad 1955 var det nog så, att Larsson levde mycket länge i sin »fiskarstuga« och inte sökte sig till ålderdomshemmet förrän då, i mitten på 1950-talet.

Stadsbiblioteket

Så hade det lilla huset kommit i syskonstädernas ägo på nytt. Och skaran män i stadens magistrat frågade eftertänksamt en än gång: Vad göra? Det lilla huset renoverades och blev – Skanör med Falsterbo Stadsbibliotek. Södergavelns träpanel pyntades med en blå träskylt som med skurna och gulmålade bokstäver skröt en smula med den gamla skolans för fattiga barn upphöjelse: STADSBIBLIOTEK. Huset och skylten uppmärksammades i tidens tidningar. En mild fläkt av sympatiskt löje drog genom vårt land när huset och skylten blev till notiser i tidens tidningar

med rubriker som: Sveriges minsta stad har fått landets minsta Stadsbibliotek.

Så, som ni vet, blev 1972 den urgamla staden Skanör med Falsterbo i den så kallade kommunreformen en del av Vellinge kommun. Småningom byggdes ett modernt och fint bibliotek vid Skanörs gamla järnvägsstation. Och de folkvalda tog sig en funderare till när det gällde det lilla skolhuset ... fiskarstugan ... biblioteket ... Vad göra? Men bladdrade tankfullt i kollegieblocken och bet fundersamt i kulspetspennorna. Vad göra? Först ersattes skylten Stadsbibliotek med en ni samma stil men med texten: FISKARSTUGAN. Och så beslöt man att huset skulle bevaras i kommunal ägo men hyras ut för lämpliga verksamheter.

Konstgalleriet

I våra dagar består namnet Fiskarstugan och gagnet är i hög grad i tiden. Det lilla huset hyrs som vi vet ut till konstutställningar under namnet Galleri Fiskarstuga. Gallerier har Skanör Falsterbo, många av. Men inget med så vackra proportioner, trots att det inte ritats av någon känd arkitekt utan uppförts av timmermän med sinne för sitt arbete.

Lars Melin

Dykarklockan i Kanalen

I en artikel i Calluna nr 35/2008 berättades historien om Dykarklockan i Kanalen. I artikeln framkom att en av deltagarna i projektet - med största sannolikhet just på grund av detta deltagande - blev expert på undervattensfarkoster och via arbete för Kockums Verkstad i Malmö slutligen hamnade i Adalaide, Australien och sedan på Tasmanien.

Artikeln hade också till följd att denna person blev Calunas längst bort boende prenumerant. Han ville självfallet själv läsa om sina bravader och också följa vad som händer och har hänt på Näset, där han tillbringat alla sina somrar under uppväxten.

Många personer har inte trott på att historien är sann och har till Calunas redaktion klagat på att skrönor införs i bladet.

Eftersom jag som broder till ovan nämnda person lätt kunde ta kontakt med experten och även besöka landet i fråga, beslöt jag att personligen få sanningshalten i denna säregna historia bekräftad. Efter en ansträngande resa runt halva jordklotet kom jag våren 2009 till Tasmanien, som ligger söder om Australien och är en mycket naturskön ö ungefär lika stor som Götaland.

Min första fråga efter det jag hälsat på brodern, hans hustru och deras två hundarna var:

»Kommer du ihåg när vi dök i kanalen på 40-talet i en hemmagjord dykarklocka?»

Svaret kom utan betänkande:

»Hur skulle jag kunna glömma, det är ett av mina bittraste minnen från barndomen. Jag fick bara stå och pumpa ner luft till min brorsa och hans kompis. Inte en enda gång fick jag själv prova, dom sa att jag var för liten.»

Han fortsatte:

»När jag och min hustru efter min pensionering diskuterade var vi skulle slå oss ner, dök minnet av dykarklockan upp och jag mindes även ryktet att det på Tasmanien skulle finnas en liknande apparat»

»Jag lyckade övertyga min hustru att Tasmanien är en av de vackraste platser på jorden och nu bor vi här.»
»I morgon dag får vi ut och jag skall visa dej vad jag har hittat.»

Efter en god middag med utsökt vin från intilliggande vingård och en skön jetlag-befriande sömn, begav vi oss tidigt på morgonen ut för att skaffa bevis på att man även på södra halvklotet kan göra dykarklockor. Efter lite sökande hittade vi denna tingest. Det är »du är för liten« som står t.v., det kan man inte säga om honom nu. Själv sitter jag inne i klockan.

Rent tekniskt var vår konstruktion överlägsen, eftersom den hade ett fönster att se ut genom. I den här måste man titta ut under kanten med risk att få vatten i ögonen. En annan nackdel är att luftförsörjningen sker med en tung, klumpig luftbehållare (t.h.) i stället för den enkla och billiga slang vi hade.

Den här dykarklockan används på den befintliga sjöbefälsskola för att träna bärgning av föremål från sjunkna båtar dvs. samma syfte som vi hade.

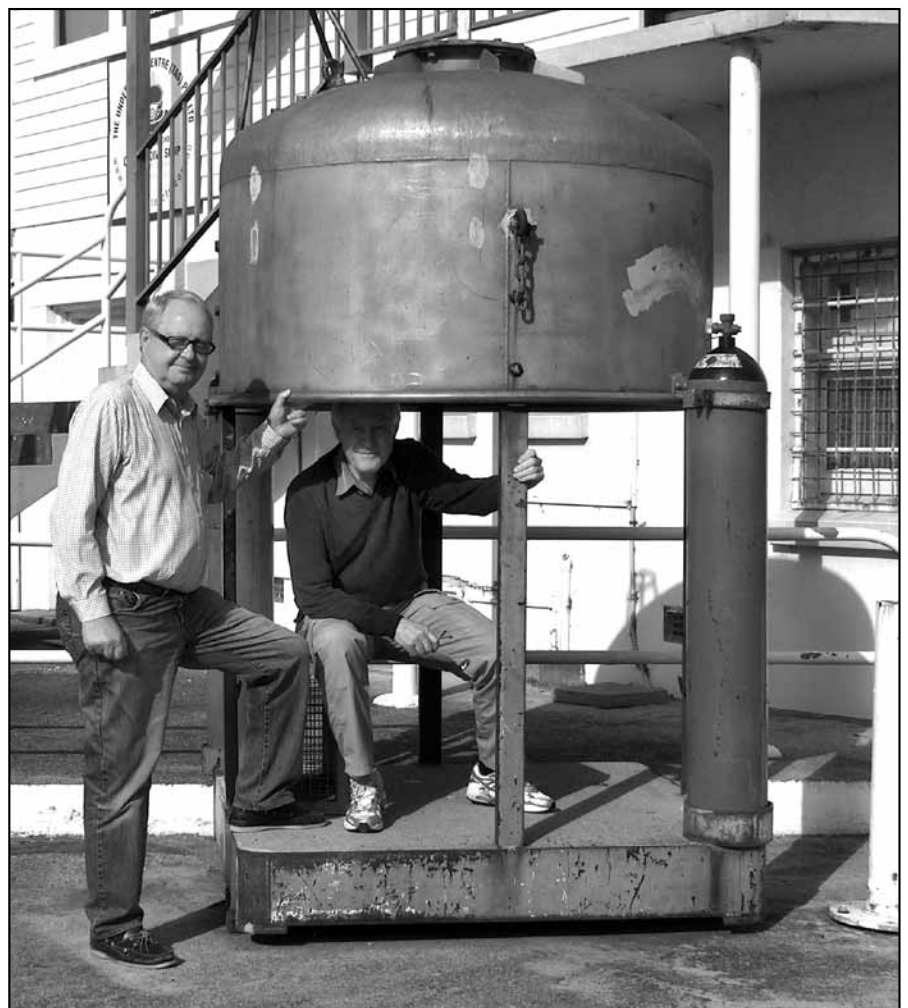
Nöjda med våra iakttagelser återvände vi för att intaga dagens stärkande lunch.

Är inte detta ett bevis för att vår berättelse om Dykarklockan i Kanalen är sann, så säg!

Bild och text: Gunnar Holmdahl

Ovan: Dykarteamet när det begav sig. Nils Balcke, Gunnar Holmdahl med lillebror Olle som var för liten för att dyka, han fick pumpa luft istället.

Gåva till Omtankens hus

I samband med invigningen av Omtankens hus i Höllviken överlämnade kulturföreningen Calluna tre tavlor med kända Höllvikenmotiv att pryda lokalerna i huset. Bilder som för tankarna tillbaka till den tid som var.

Överlämnandet blev mycket uppskattat och man hade många kommentarer om bilderna.

De tre bilderna:

Nedan: Höllvikens centrum 1960. Solidar till vänster (numera Coop). Foto: Cederholms foto.

Till höger: Ingemar Johansson överlämnar de uppförstorade bilderna.

Nästa sida, överst: Bron över Falsterbokanalen 1948. Lägg märke till det ursprungliga manövertornet till vänster. Foto: Bilder i Syd.

Nästa sida, underst: Falsterbovägen med Dansrotundan kring 1930. Mest känt som Nyckelhålet. Foto: Berndt Johnsson.

ARKIVENS DAG

ARKIVENS DAG

Arkivens Dag
lördagen den 10 november

www.arkivensdag.nu

På Skanörs bibliotek
visar Calluna utställningar, bildspel
och säljer våra böcker med rabatt.

På Ljungen ges ut av
KULTURFÖRENINGEN
CALLUNA

Styrelse

Ingemar H. Johansson
Christian Kindblad
Eila Jonsson
Bertil Björck
Lars Melin
Roy Larsson

Redaktör

Christian Kindblad, *chk*
christian.kindblad@telia.com

Ansvarig utgivare

Ingemar H. Johansson, *ihj*
calluna@tele2.se

Grafisk form

Christian Kindblad

Tryck

Holmbergs, Malmö

Adress

Kulturföreningen Calluna
Västra Mölledalsvägen 18
236 34 Höllviken
040-45 11 48

Callunas hemsida

www.calluna.nu

Medlemskap

Sätt in 150 kr på vårt konto
bankgiro 5470-1248

Tidningen utkommer
med 3-4 nummer per år.

Återge gärna våra artiklar
men ange alltid källan.

Ljung, Calluna vulgaris

KULTURFÖRENINGEN

Calluna

DÅ OCH NU PÅ LJUNGEN

Våra böcker finns att köpa på biblioteken i Höllviken och Skanör, Muskot* och ICA Supermarket i Skanör, Museikiosken i Falsterbo*, ICA Toppen, Höllvikens färghandel samt Asps bokhandel på Gallerian i Höllviken.